

BM Gündemi: Nasıl Okumalı, Neyi Takip Etmeli?

Prof. Dr.
Mehmet Özkan

Milli Savunma Üniversitesi

Eylül '26

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu'nun bu yılki toplantıları, alışılmış diplomatik yoğunluğun ötesinde bir anlam taşıyor. Gündemde sadece Gazze, Ukrayna, Sudan ya da küresel ekonomi yok. Asıl mesele, BM'nin kendi geleceği: Yeni Genel Sekreter seçimi, büyüyen bütçe krizi, kurumsal daralma ve artık ertelenemeyen reform ihtiyacı. Bu nedenle New York'taki BM haftasını sadece liderlerin ikili görüşmeleri, kürsü konuşmaları ve fotoğraf kareleri üzerinden okumak eksik kalır. Asıl soru şudur: Dünya siyaseti parçalanırken BM, bu parçalanmayı yönetebilecek bir kapasiteyi koruyabilecek mi? Yoksa büyük güç rekabetinin etkisiz ve mali açıdan zayıflamış bir platformuna mı dönüşecek?

Yeni Genel Sekreter: Seçimden Çok Büyük Güç Pazarlığı

Antonio Guterres'in ikinci dönemi 31 Aralık 2026'da sona eriyor. Dolayısıyla bu yıl, BM'nin onuncu Genel Sekreteri için karar yılıdır. Teamül gereği bu kez Latin Amerika ve Karayipler'den bir adayın öne çıkması bekleniyor. Ancak BM'de teamüller önemlidir; fakat bağlayıcı değildir. Sonuçta belirleyici olan, Güvenlik Konseyi'ndeki güç dengesi ve beş daimî üyenin veto hakkıdır.

Genel Sekreterlik seçim süreci çoğu zaman kamuoyunda yanlış anlaşılır. Genel Kurul, tek başına Genel Sekreter seçmez. Önce Güvenlik Konseyi'nin en az dokuz olumlu oyu gerekir. Daha da önemlisi; ABD, Çin, Rusya, İngiltere ve Fransa'dan hiçbirinin veto kullanmaması gerekir. Güvenlik Konseyi'nin önerdiği isim daha sonra Genel Kurul tarafından onaylanır. Yani seçim, teknik olarak Genel Kurul'da tamamlanır; fakat siyasi olarak Güvenlik Konseyi'nde belirlenir. Bu süreçte adayların diplomatik kapasitesi kadar, büyük güçler açısından "kabul edilebilir" olup olmaması da önemlidir. BM Genel Sekreteri, güçlü devletlerin tam anlamıyla istediği bir isim olamaz; fakat hiçbirinin açıkça karşı çıkamayacağı bir isim olmak zorundadır. Bu yüzden yarış, yalnızca adayların nitelikleri üzerinden değil, veto üretme veya veto engelleme kapasiteleri üzerinden okunmalıdır.

Temmuz ayında kamuoyu önünde altı aday bulunurken, sonraki gelişmeler tabloyu değiştirdi. Michelle Bachelet'in 19 Eylül 2026'da çekilmesiyle yarışta yeni denge oluştu; Ivonne Baki'nin Tonga'nın adayı olarak 18 Ağustos 2026 itibariyle adaylığa dahil olması ise özellikle dikkat çekici bir gelişme oldu. Bugün yarışın önünde iki isim görünüyor: Kosta Rikalı Rebeca Grynspan ve Guyanalı Carolyn Rodrigues-Birkett.

Grynspan, UNCTAD Genel Sekreteri olarak çok taraflı diplomasi, kalkınma, ticaret ve arabuluculuk alanlarında önemli bir kurumsal tecrübeye sahip. Latin Amerika'dan gelmesi, Küresel Güney'e hitap edebilmesi ve Batı ile açık çatışmaya girmeyen dengeli dili onun avantajları arasında. Ancak son gayri resmî Güvenlik Konseyi yoklamalarında aldığı destek, henüz geniş bir uzlaşmaya dönüşmüş değil. Özellikle yüksek ret oranı, adaylığının güçlü olmasına rağmen henüz güvenli olmadığını gösteriyor.

Carolyn Rodrigues-Birkett ise Guyana'nın BM Daimi Temsilcisi ve eski Dışişleri Bakanı. Küçük devlet diplomasisini, Karayipler'in hassasiyetlerini ve Küresel Güney'in eşit temsil talebini taşıyan bir isim.

Guyana'nın son yıllardaki ekonomik yükselişi de adaylığına görünürlük sağlıyor. Bununla beraber BM Genel Sekreterliği, yalnızca küçük devletlerin sembolik temsili değil, büyük güçler arasında denge kurabilme görevidir. Rodrigues-Birkett'in gücü, bu dengeyi kurabileceğine dair güven üretilip üretemeyeceğinde yatıyor.

Arjantinli Rafael Grossi, Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın Genel Direktörü olarak güvenlik diplomasisinin en bilinen isimlerinden biri. Nükleer dosyalar, İran, Ukrayna ve küresel güvenlik tartışmalarındaki tecrübesi önemli bir avantaj. Ancak ABD'ye yakın görülen çizgisi ve Rusya ile yaşadığı ciddi mesafe, adaylığını zorlaştırıyor. BM Genel Sekreteri olmak için teknik kapasite yetmez; Moskova'nın vetosunu aşmak gerekir.

Ekvador eski Dışışleri Bakanı María Fernanda Espinosa'nın Rusya'ya daha yakın görüldüğü; Olara Otunnu'nun ise Afrika merkezli tecrübesiyle yarışta yer aldığı biliniyor. Bu isimlerin her biri kendi diplomatik çevresine ve siyasi desteğine sahip. Fakat mevcut dengede Grynspar ve Rodrigues-Birkett'in önüne geçmeleri zor görünüyor. Buna rağmen dikkat edilmesi gereken aday Ivonne Baki'dir. Son anda Tonga tarafından aday gösterilen ve ABD desteğiyle anılan Baki, klasik anlamda yarışın ön sıralarında görünmeyebilir. Ancak BM seçimlerinde bazen en güçlü aday değil, üzerinde en az itiraz oluşan aday kazanır.

İlk iki isim üzerinde uzlaşma sağlanamaz, Grossi Rusya vetosunu aşamaz ve diğer adaylar yeterli destek toplayamazsa, Baki "tavşan aday" olmaktan çıkarak uzlaş formülüne dönüşebilir. Bu nedenle "kim kimi destekliyor?" sorusuna kesin yanıt vermek doğru değildir. Yoklamalar gizlidir, devletlerin pozisyonları değişebilir ve nihai veto kartları son ana kadar açık edilmez. Bilinenler, ancak genel yönelimlerdir. Bachelet'e Brezilya ve Meksika destek vermişti. Grossi Washington'a yakın görülüyor. Espinosa'nın ise Rusya ile daha rahat bir ilişki kurabileceği düşünülüyor. Grynspar ve Rodrigues-Birkett geniş koalisyon arayışında; fakat henüz veto riskini aşmış değiller.

Bütçe Krizi: Reformun Daraltılmış Versiyonu

BM'nin ikinci büyük iç gündemi bütçe meselesidir. Washington'un aidat ve gönüllü katkılarındaki kesintiler, örgütün likidite sorununu derinleştirdi. Bu yalnızca mali bir mesele değildir. Bütçe daraldıkça, BM'nin sahadaki kapasitesi; insani yardım programları, barışı koruma operasyonları, kalkınma faaliyetleri ve teknik kuruluşları doğrudan etkilenir. BM'nin bu yılki toplantıları sürecinde BM bünyesinde mükerrer görevlerin azaltılması, bazı yapıların birleştirilmesi ve saha örgütlenmesinin yeniden düzenlenmesi tartışılıyor. Bu, aslında yıllardır konuşulan BM reformunun daha dar ve daha pragmatik biçimidir. Güvenlik Konseyi reformu gibi siyasi açıdan zor meseleler çözülmezken, kurum kendi içinde küçülmeye, sadeleşmeye ve daha az kaynakla çalışmaya zorlanıyor. Ancak burada temel bir çelişki var: Dünya daha fazla savaş, daha fazla insani kriz, daha fazla iklim riski ve daha fazla ekonomik kırılganlık üretirken; bu krizleri yönetmesi beklenen kurumun kapasitesi azalıyor. Bu, BM'nin meşruiyet tartışmasını daha da büyütecektir.

Küresel Dosyalar: Savaşlar, Yapay Zekâ ve Ticaret Yolları

BM gündeminde Ortadoğu, özellikle Gazze savaşı ve bölgesel yayılma riski, en temel dosya olmaya devam edecek. İsrail'in askeri genişlemesi, İran-İsrail gerilimi, Kızıldeniz'de deniz ticaret yollarının güvenliği ve Lübnan-Suriye hattındaki kırılganlık, yalnızca bölgesel değil küresel ekonomik sonuçlar doğuruyor.

Ukrayna savaşı ise artık yalnızca Avrupa güvenliği meselesi değildir. Enerji fiyatları, tahıl ticareti, savunma harcamaları ve büyük güç rekabeti açısından küresel sistemin ana kırılma noktalarından biri olmaya devam ediyor. Sudan'daki insani kriz ise uluslararası sistemin seçici ilgisini ve Afrika'daki devlet kırılganlığını gösteren en ağır örneklerden birisidir.

Bunlara yapay zekâ yönetişimi, iklim finansmanı, enerji güvenliği, gıda arzı ve deniz ticaret yolları eklenmelidir. Özellikle yapay zekâ, BM için yeni bir sınavdır. Teknoloji şirketleri ve büyük devletler hızla ilerlerken, BM'nin burada norm koyucu bir rol üstlenip üstlenemeyeceği belirsizdir. Eğer BM bu alanda geç kalırsa, küresel teknolojik düzen birkaç büyük güç ve şirketin çıkarları tarafından şekillendirilecektir.

Türkiye İçin Mesele: Görünürlük Değil, Kurumsal Etki

Türkiye açısından BM haftası yalnızca Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın liderlerle yapacağı görüşmelerden ibaret değildir. Ankara, Rusya, ABD, İran, Avrupa, Afrika ve Asya ile konuşabilen; Somali, Libya, Sudan, Afganistan ve Ukrayna gibi farklı dosyalarda diplomatik kapasite geliştirmiş bir aktör olarak BM'ye gidiyor.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konuşmasında arabuluculuk, insani diplomasi, Gazze ve çok taraflı sistem reformu öne çıkacaktır. Mekke İttifakı başlığı da uluslararası kamuoyunun dikkatle izleyeceği gelişmeler arasında yer alacaktır. Ancak Türkiye'nin esas hedefi, yalnızca güçlü konuşmak olmamalıdır. BM sisteminde kalıcı kadro, kurum içi ağ ve karar süreçlerine erişim sağlamak gerekir.

Genel Sekreterlik yarışında Türkiye'nin açıklanmış bir tercihi bulunmuyor. Bu ihtiyat doğrudur; zira yarış henüz kapanmış değildir. Ancak Ankara, yeni Genel Sekreter'in üst düzey ekibinde etkin bir Türk varlığı için şimdiden sistemli diplomasi yürütmelidir. BM'de bir Genel Sekreter Yardımcısı, yani Deputy Secretary-General, yalnızca sembolik bir makam değildir. Kurumun iç koordinasyonu, reform gündemi, bütçe öncelikleri ve siyasi yönelimleri üzerinde ciddi etkisi olan bir pozisyonudur.

Türkiye bu görev için güçlü ve uluslararası tanınırlığı olan bir isim üzerinde lobi yapabilir. Fuat Oktay, Cevdet Yılmaz ve Mevlüt Çavuşoğlu; farklı siyasi ve diplomatik profilleriyle bu tartışmada düşünülebilecek isimlerdir. Burada mesele tek bir isim açıklamak değil; en az üç nitelikli seçenekle yeni Genel Sekreter'in önüne çıkacak hazırlığı yapmaktır.

Türkiye'nin ikinci kurumsal hedefi ise Mehdi Eker'in 2027 FAO Genel Direktörlüğü adaylığıdır. FAO; tarım, gıda güvenliği, kırsal kalkınma, iklim dayanıklılığı ve açlıkla mücadelede BM sisteminin en kritik kuruluşlarından biridir. Karadeniz Tahıl Girişimi, Türkiye'nin insani yardım kapasitesi ve tarımsal birikimi, bu yarışta kullanılabilir önemli referanslardır. Türkiye, FAO adaylığı için erken ve geniş bir destek ağı kurmalıdır. Afrika, Latin Amerika, Orta Asya, İslam dünyası ve küçük ada devletleri bu sürecin doğal diplomatik alanlarıdır. Adaylık, sadece bir şahsın seçimi değildir; Türkiye'nin uluslararası örgütlerde yönetim sorumluluğu üstlenme iradesinin sınavıdır.

Son olarak, BM Genel Kurulu'na kaç liderin ve hangi düzeyde katılacağı da yakından takip edilmelidir. Üst düzey katılımın azalması, yalnızca takvim yoğunluğu ile açıklanamaz. Bu durum, BM'nin etkinliği ve siyasi ağırlığına dair algının zayıfladığını da gösterir. Türkiye için doğru hedef açıktır: BM'de görünür olmak değil, karar süreçlerinde vazgeçilmez olmaktır. Kürsüde güçlü konuşmak önemlidir; fakat kalıcı etki, aday seçimlerinde, bütçe pazarlıklarında, üst düzey kadrolarda ve kriz dosyalarında kurulan diplomatik ağlarla oluşur. Yeni BM dönemi, Türkiye için tam da bu nedenle bir fırsattır.